

Struktury gron (klastrów) przemysłowych – multigrono – pasmo

Zbigniew Olesiński

Wśród badaczy i polityków wzrasta zainteresowanie mechanizmami powstania i rozwoju gron (klastrów), stwarzających możliwość intensyfikacji rozwoju gospodarczego, poprawy konkurencyjności i wzrostu przedsiębiorczości w regionie, w którym są zlokalizowane. Istnienie grona podnosi też efektywność wykorzystania środków pomocy publicznej dla podmiotów niepublicznych, w tym środków pomocowych Unii Europejskiej.

Grona w Polsce są w porównaniu ze starymi krajami Unii Europejskiej słabo rozwinięte, nadal też niedostateczne jest zainteresowanie nimi władz państwowych i jednostek samorządu terytorialnego. Wzrostowi zainteresowania sprzyjać winno ukazanie korzyści z rozwoju gron. Przykładem takich niewykorzystanych możliwości jest grono płytek ceramicznych Końskie – Opoczno – Przysucha – Tomaszów Mazowiecki i grona odlewniczego Piotrków Trybunalski – Końskie – Kielce – Starachowice – Ostrowiec Świętokrzyski, które były badane przez zespół pracowników Instytutu Zarządzania Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach.

W toku badań ustalono, iż na terenie powiatu koneckiego zlokalizowane są organizacje wchodzące w skład dwóch różnych gron: grona płytek ceramicznych i grona odlewniczego. Można powiedzieć, iż Końskie jest terenem funkcjonowania quasi bigrona. Wydaje się, iż istnieją takie struktury organizacyjne, które mają charakter multigron, a więc gron przedsiębiorstw należących do różnych sektorów produkcyjnych, zlokalizowanych w jednym miejscu i korzystających niekiedy z wspólnych organizacji funkcjonalnych (np. firmy doradcze, promocyjne itp. obsługujące firmy z różnych sektorów produkcyjnych). Potencjalnie takim regionem w Polsce jest Górny Śląsk i Zagłębie, co oczywiście należy zweryfikować w toku badań naukowych.

Szczególnym rodzajem wiezi grupy organizacji jest możliwość ukształtowania się pasma, tj. przestrzennego skupiska 2–3 i ewentualnie większej liczby multigron. Potencjalnym przykładem takiego pasma może być skupisko organizacji wzdłuż autostrady Wrocław – Katowice – Kraków, gdzie prawdopodobnie istnieją grona przemysłu motoryzacyjnego, informatycznego, grona usług medycznych i być może inne ich rodzaje.

Fakt ten – właściwie wykorzystany poprzez użycie instrumentów menedżerskich (np. rozwój przedsiębiorczości lokalnej, generowanie wzrostu konkurencyjności itp.) – może ułatwić rewitalizację Górnego Śląska i Zagłębia dzięki korzystnemu wpływowi na rozwój multigrona tamże multigron w Krakowie i Wrocławiu.

1. Wstęp

W globalizującej się gospodarce coraz większego znaczenia nabierają relacje między organizacjami w pewnych warunkach tworzące sieci relacji międzyorganizacyjnych. Wzajemne oddziaływanie organizacji w niektórych sytuacjach generuje synergę. Zjawisko to powinno być w większym niż dotąd stopniu wykorzystywane do zwiększania konkurencyjności i przedsiębiorczości w regionie. Wydaje się też, że winno być uwzględniane przy dystrybucji pomocy publicznej dla podmiotów niepublicznych, jak dystrybucja środków Unii Europejskiej i inne.

Wśród relacji międzyorganizacyjnych szczególnie znaczenie mają relacje kształtujące grona (klastry) przemysłowe.

Według najnowszych badań zidentyfikowanych gron w Polsce jest ok. 50 (Bojar, Bis 2006) prawdopodobnie istnieje ich znacznie może nawet kilkaset.

W zasadzie za grono uważa się skupisko podmiotów gospodarczych należące do jednego sektora lub kilku pokrewnych.

Współcześnie rozważania dotyczące relacji wzajemnych przedsiębiorstw danego sektora znajdujących się na tym samym terytorium prowadzone są w ramach koncepcji grona.

W literaturze polskiej – relatywnie – najbardziej popularna jest definicja grona autorstwa M. Portera (Porter 2001: 246): „[grona to – przyp. autora]... geograficzne skupiska wzajemnie powiązanych firm wyspecjalizowanych dostawców, jednostek świadczących usługi, firm działających w pokrewnych sektorach i związanych z nimi instytucji (...) w poszczególnych dziedzinach, konkurujących między sobą, ale również współpracujących. Grona osiągające masę krytyczną i odnoszące niezwykle sukcesy konkurencyjne w określonych dziedzinach działalności są uderzającą cechą niemal każdej gospodarki narodowej, regionalnej, stanowej, a nawet wielkomiejskiej, zwłaszcza w krajach gospodarczo rozwiniętych”.

2. Metody identyfikacji gron w Polsce – bigrona

W Polsce badania gron prowadzone są od szeregu lat (Business Clusters 2005), przy czym stosunkowo najbardziej konsekwentnie prowadzi je grupa badawcza z Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową (Bronicki, Szultka, Tamowicz, Wojnicka 2004). Polscy uczeni w tym zakresie ściśle współpracują z ośrodkami zagranicznymi, czego przykładem jest publikacja B. Arogyaswamy i A. Nowaka (Arogyaswamy, Nowak 2006).

W warunkach polskich wydaje się celowe sięgnięcie do koncepcji grona autorstwa A. Marshalla, wcześniejszej niż definicja M. Portera.

W XIX wieku A. Marshall (Marshall 1925) opracował koncepcję dystryktu przemysłowego, który rozumiał jako skoncentrowane przestrzennie skupisko wzajemnie powiązanych przedsiębiorstw jednego bądź pokrewnych sektorów, w ramach którego pojawia się pozytywny efekt aglomeracji oparty

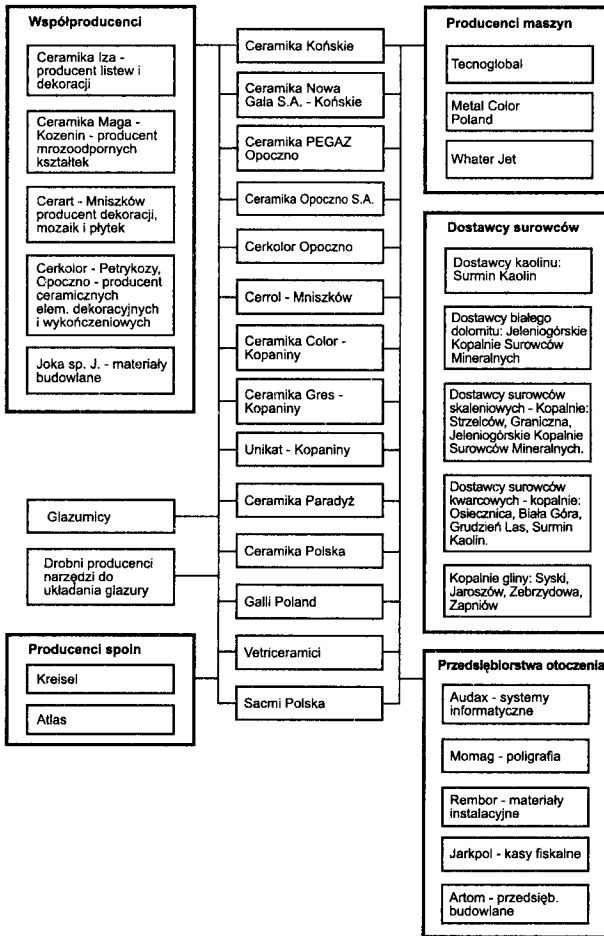
na trzech zasadniczych źródłach: przepływie wiedzy pomiędzy przedsiębiorstwami, kreowaniu przez wspierające sektory przemysłu wyspecjalizowanych czynników produkcji i usług oraz wyłonieniu się dostosowanego do potrzeb dystryktu wyspecjalizowanego rynku wykwalifikowanej siły roboczej.

Koncepcja dystryktu przemysłowego lepiej odpowiada realiom polskim, gdzie przemysł ukształtował się relatywnie późno w porównaniu z Europą Zachodnią i USA, a lokalizacja poszczególnych przedsiębiorstw w dużym stopniu w drugiej połowie XX wieku była rezultatem decyzji politycznych i administracyjnych. W szczególności w istniejących w Polsce dystryktach przemysłowych mamy do czynienia nie tyle ze strukturą grona, lecz koegzystujących wzajemnie quasi multigron. Na podstawie badań prowadzonych w Instytucie Zarządzania Akademii Świętokrzyskiej zidentyfikowaliśmy działanie kilku takich multigron. Ich istnienie może być wykorzystane przy restrukturyzacji i rewitalizacji dystryktów przemysłowych. Szczególne znaczenie ma istnienie skupiska multigron wzdłuż autostrady Wrocław – Katowice – Kraków.

W niniejszym artykule przedstawiam potencjalne możliwości dynamizacji rozwoju multigron i wykorzystania istnienia multigron do dynamizacji rozwoju gospodarki w Polsce. Artykuł ukazuje potencjalnie duże możliwości wykorzystania instrumentów menedżerskich do intensyfikacji rozwoju gospodarczego Polski.

Przykładowo znamiona definicji grona według M. Portera wyczerpuje skupisko firm produkujących płytki ceramiczne zlokalizowane w powiatach: Tomaszów Mazowiecki – Opoczno – Przysucha – Końskie. Skupienie różnych instytucji otoczenia biznesu w gronie ceramicznym może pomóc między innymi w przyciągnięciu inwestorów zagranicznych, zbieraniu i rozpowszechnianiu informacji ekonomicznej, wspólnej polityce naukowo-technicznej oraz reformie systemu prawnego. Kluczową rolę – co wykazano na rysunku 1 – spełnia Urząd Miasta w Tomaszowie Mazowieckim oraz Urząd Miasta i Gminy w Opocznie i Końskich. Rozwój grona ceramicznego bezpośrednio zależy od aktywności władz samorządowych i bezpośredniej pomocy w utworzeniu wspólnej instytucji dla przedsiębiorstw związanych z produkcją ceramiki w regionie Tomaszowa Mazowieckiego, Opoczna i Końskich. Przysucha w mniejszym stopniu niż wymienione wcześniej trzy powiaty uczestniczy w gronie (Olesiński, Predygiel, Sabat 2006).

W przyciąganiu bezpośrednich inwestycji zagranicznych pomaga Urząd Miasta Tomaszów Maz. oraz Urzędy Miasta i Gminy w Opocznie i Końskich oraz Koneckie Stowarzyszenie Rozwoju Przedsiębiorczości wraz z Podstrefą Tomaszów Mazowiecki Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Aktywność wymienionych urzędów w postaci nawiązywania umów partnerskich – szczególnie z krajami Europy Wschodniej – owocuje często nawiązaniem współpracy gospodarczej i zdobywaniem nowych rynków zbytu przez producentów płytek ceramicznych. Reforma systemu prawnego to zadanie dla polskiego parlamentu. Grupami nacisku mogą być w przyszłości wspólne organizacje

Rys. 1. Grono producentów płytek ceramicznych Końskie – Opoczno – Przysuch – Tomaszów Mazowiecki. Źródło: Z. Olesiński, A. Predygiel, A. Sabat, Identyfikacja grona płytek ceramicznych Końskie – Opoczno – Przysuch – Tomaszów Mazowiecki, Lublin 2006 a.

lobbystyczne powstałe na terenie działania grona oraz samorządy lokalne. Sformułowanie polityki naukowo-technicznej jest możliwe dzięki „ciągłej ocenie grona, ponieważ jest ona potężnym narzędziem służącym do identyfikacji i weryfikacji niedostatków polityki w odniesieniu do całej gospodarki i do wyszukiwania praktycznych rozwiązań” (Porter 2001: 320).

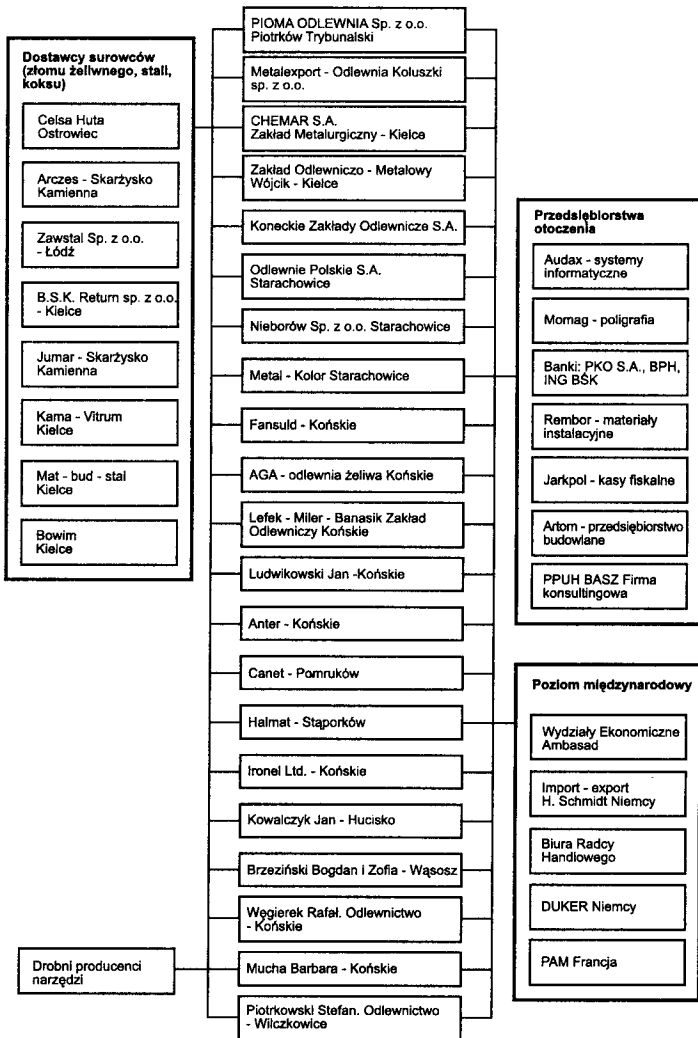
Obecnie prowadzeniem badań oraz zbieraniem i rozpowszechnianiem informacji ekonomicznej jak i formułowaniem postulowanej polityki naukowo-technicznej zajmują się organizacje komercyjne takie jak: Skwierzyński Management – przedsiębiorstwo specjalizuje się w konsulta-

cyjach i badaniach rynku w sektorze ceramicznym (opracowało analizę tendencji rozwojowych polskiego sektora ceramicznego, tendencji importowych płytek ceramicznych oraz analizę tendencji rozwoju sieci dystrybucji płytek ceramicznych w Polsce), a także Agencja Dziennikarska Raport, która oferuje diagnozę branży płytek ceramicznych i inne opracowania. Przedsiębiorstwo Usługowo Handlowe Basz działa na terenie całego kraju, a swoją siedzibę ma w Końskich. Zajmuje się konsultacjami związanymi z pozyskiwaniem środków m.in. na rozwój przedsiębiorczości, zarówno przez jednostki samorządu terytorialnego, jak i przedsiębiorców indywidualnych. Do dziś niestety nie istnieje zrzeszenie producentów płytek. Nie ma również ogólnodostępnych konferencji branżowych i paneli dyskusyjnych. Nie ma także organizacji dbającej o konkretne interesy całego regionu, która mogłaby wywierać większy wpływ niż poszczególni jego członkowie. Obecnie działa na tym polu na przykład Koneckie Stowarzyszenie Wspierania Przedsiębiorczości czy Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna, generalnie niezajmujące się gromem płytek ceramicznych.

Na obszarze powiatu kieleckiego, koneckiego, skarżyskiego, starachowickiego, piotrowskiego zlokalizowane są 24 odlewnie, w tym aż 15 w powiecie koneckim. Świadczy to o istnieniu grona odlewniczego Piotrków Trybunalski – Końskie – Kielce – Starachowice – Skarżysko – Kamienna. Wymienione na rysunku 2 firmy powiązane są przede wszystkim wspólnymi dostawcami złomu żeliwnego, stali i koksu. Dzięki nawiązywaniu współpracy te położone bardzo blisko siebie mogą wspólnie zamawiać półprodukty po korzystniejszych cenach. Kontakty nieformalne najlepiej widoczne są w powiecie koneckim, gdzie często są to przedsiębiorstwa rodzinne, a ich właściciele to sąsiedzi (podobnie w powiecie skarżyskim firma Aarczes i Zawstał, znajdujące się na jednej ulicy).

Informacje na temat działalności przedsiębiorców w obszarze przemysłu metalowego (hutnictwo, odlewnictwo) zostały uzyskane przede wszystkim dzięki wywiadam przeprowadzonym w przedsiębiorstwach. Najbardziej wartościowym źródłem danych okazało się przedsiębiorstwo B.S.K. Return sp. z o.o., mające swoją siedzibę w Kielcach, z którym parodniowe badania zaowocowały ogromną ilością informacji na temat stanu tego sektora w województwie świętokrzyskim. Nieocenioną pomocą wykazały się także urzędy jednostek samorządu terytorialnego, w których na podstawie wywiadów z pracownikami udało się pozyskać potrzebne informacje.

Otoczenie przedsiębiorstw odlewniczych jest bardzo zbliżone do otoczenia producentów płytek ceramicznych. Przesłanki mówiące o możliwości powstania grona ceramicznego są tożsame dla grona odlewniczego, przy bardzo istotnym atucie – oba grona korzystają z tych samych firm otoczenia (promocja, konsulting, biura rachunkowe, przedsiębiorstwa budowlane), które zaopatrują się zarówno u firm odlewniczych, jak i ceramicznych – przedsiębiorstwa poligraficzne, czy przedsiębiorstwa wdrażające systemy informatyczne (Olesiński, Predygiel, Sabat 2006).

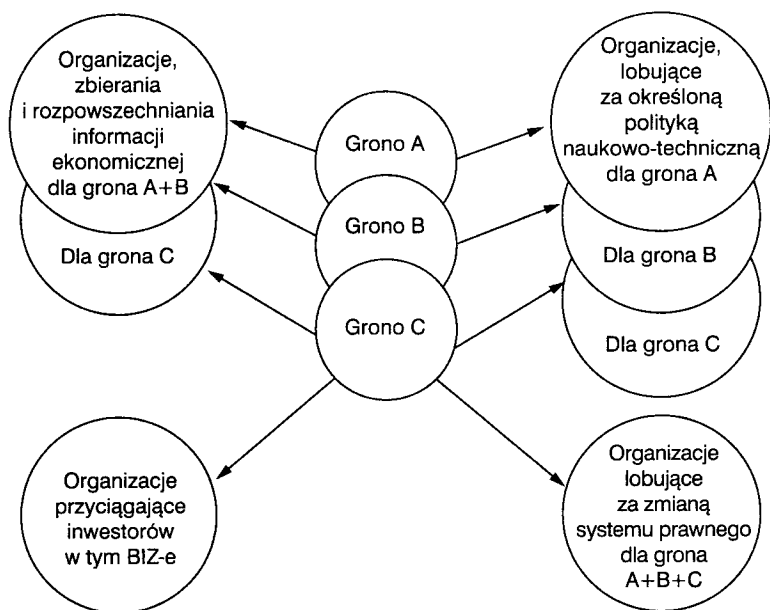
Rys. 2. Grono odlewnicze Piotrków Trybunalski – Końskie – Kielce – Starachowice – Ostrowiec Świętokrzyski. Źródło: Z. Olesiński, A. Predygiel, A. Sabat, *Identyfikacja grona płytek ceramicznych Końskie – Opoczno – Przysuch – Tomaszów Mazowiecki, Lublin 2006 a.*

Skupienie różnych organizacji na przestrzeni działania przedsiębiorstw odlewniczych stanowi pomoc w przyciąganiu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, polityce naukowo-technicznej, w zbieraniu i rozpowszechnianiu informacji ekonomicznej, pozwala na dostosowanie działalności do funkcjonującego systemu prawnego, a także determinuje rozwój organizacyjny.

Na podstawie zebranych ankiet i wywiadów w przedsiebiorstwach mozna stwierdzic, iz urzedy stanowa pomoc i oparcie dla przedsiebiorcow w rozwoju organizacyjnym przedsiebiorstw. Respondenci wyrazali chec poszerzenia tych kontaktow, a takze wiekszego zaangazowania Powiatowych Urzedow Pracy, uczelni wyzszych i bankow.

Jak wynika z powyzszego, na terenie powiatu koneckiego zlokalizowane sa organizacje nalezace do grona plytek ceramicznych, jak i do grona odlewniczego, w takiej sytuacji wydaje sie, iz mozna mowic o bigronie na terenie powiatu koneckiego.

Jeśli istnieje bigrono, powstaje pytanie, czy moga istniec multigrona, czyli kilka grom na tym samym terytorium. Wydaje sie, ze sytuacje takie wystepuja w dystryktach przemyslowych.

Rys. 3. Multigrono a polityka gospodarcza. Źródło: opracowanie własne.

3. Pasma Wrocław – Katowice – Kraków

Nawiazujac do koncepcji Marshalla (Marshall 1925), mozna powiedziec, iz Katowice i Górny Śląsk od przeszlo 100 lat sa dystryktem przemyslowym. Ukszaltowaly sie jako dystrykt w polowie XIX wieku, jeszcze w okresie pierwszej rewolucji przemyslowej, choc nieco pozniej niz kopalnie w Anglii, Stanach Zjednoczonych czy w Niemczech.

Niewątpliwie też istnienie obok siebie kopalni węgla kamiennego i hut wywierało na siebie wpływ, z całą pewnością więc można powiedzieć o międzyorganizacyjnych interakcjach generujących synergię. Co prawda kolejne kopalnie budowano ze względu nie na obecność wcześniejszych, lecz ze względu na złoża, które chciano eksploatować. Skoro jednak kopalnie już powstały, stwarzały przesłankę powstawania i rozwoju wielu firm współpracujących i kooperujących, jak dostawcy maszyn i urządzeń, firmy budowlane, przedsiębiorstwa handlowe itd. Wreszcie stowarzyszenia właścicieli kopalń, przedsiębiorców, ale i też stowarzyszenia górników.

Istotne jest, że już w XIX wieku wykorzystując wysoką koniunkturę gospodarczą i dostęp do szybko rosnących rynków zaczęły powstawać i rozwijać się innego rodzaju firmy niż bezpośrednio związane z węglem i stałą, jak przedsiębiorstwa przemysłu włókienniczego, a nieco później chemicznego, elektrycznego i jeszcze później elektronicznego.

Dzisiaj, choć koniunktura na węgiel i stal jest ograniczona, a zatrudnienie w kopalniach i hutach drastycznie zmalało, bezrobocie na Górnym Śląsku nie jest tak dramatyczne jak w Łodzi czy Wałbrzychu dzięki owemu zróżnicowaniu struktury produkcji. Nie bez bólów, ale jednak Górny Śląsk restrukturyzuje się. Nastąpiła modernizacja i rozwój przemysłu motoryzacyjnego, rozwinęły się usługi, w tym sieci supermarketów, ale też usługi edukacyjne (w tym szkoły wyższe), kulturalne i sportowe.

Wydarzeniem – moim zdaniem – porównywalnym z odkryciem złóż węgla w XIX wieku jest budowa de facto pierwszej w Polsce autostrady prowadzącej z Drezna i Lipska (połączonej więc z siecią autostrad niemieckich) przez Wrocław, Opole, Katowice, Sosnowiec do Krakowa, a docelowo dalej na wschód, do Rzeszowa, Lwowa i, miejmy nadzieję, w niedalekiej przyszłości do Kijowa i Charkowa.

Z początkiem XXI wieku nastąpiła modernizacja i rozbudowa portów lotniczych w Balicach, w Pyrzycach i Strachowicach. Porty te obsługują w coraz większym zakresie samoloty tanich linii lotniczych latających do wielu miast w Europie oraz w coraz większym zakresie przewożące cargo.

Biorąc pod uwagę, że w Polsce w toku transformacji społecznej powstała nowoczesna sieć banków i towarzystw ubezpieczeniowych, rozbudowano sieci internetowe itd. w paśmie wzdłuż autostrady między Wrocławiem a Krakowem powstała unikalna szansa rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości. Już dziś pasmo to dysponuje wysokokwalifikowanymi ludźmi, posiada bogate tradycje przemysłowe, bazę materialną i stosowną infrastrukturę do kreowania biznesu. Sądzę, że właśnie tutaj należy wykorzystać możliwości rozwoju, jakie stwarzają instrumenty menedżerskie takie jak *multigrona i pasma*.

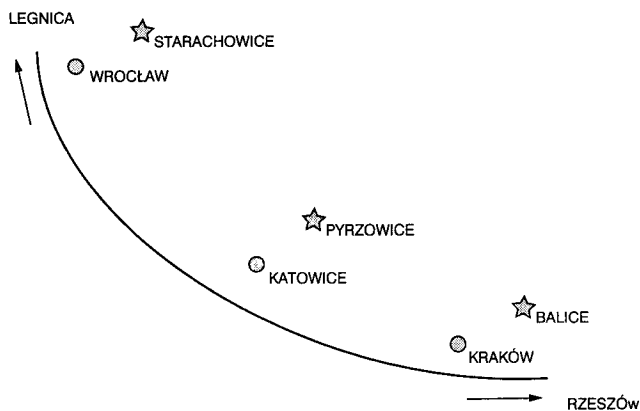
Pasma jest lokalizacją 2, 3 i więcej multigron złożonych z gron przedsiębiorstw podobnych sektorów, rozmieszczonych wzdłuż autostrady lub w obrębie sieci autostrad w niewielkiej odległości, tak aby mogły między nimi wykształcać się zintegrowane struktury organizacyjne.

Mając na uwadze realny stan rzeczy, należy zrekonstruować strukturę funkcjonalną sektorową (branżową). W szczególności interesują nas relacje międzyorganizacyjne sektorowe (branżowe). I tak niewątpliwie decyzje inwestycyjne ostatnich lat wykreowały silne pasmo przemysłu motoryzacyjnego. Istnieją duże fabryki w Bielsku Białej, Tychach, Gliwicach, Krakowie, powstają nowe w pobliżu Wrocławia i Krakowa. Istnieje szansa powstania setek, jeśli nie tysięcy małych firm produkujących na potrzeby grona motoryzacyjnego.

Pasma Wrocław – Katowice – Kraków ma też potencjalne możliwości tworzenia firm elektronicznych. Już obecnie Motorola poczyniła istotne inwestycje w Krakowie, a w Katowicach i Wrocławiu istnieją pewne tradycje produkcji wyrobów elektronicznych. W tym wypadku oddziaływanie ośrodka krakowskiego i wrocławskiego mogłoby sprzyjać powstawaniu firm informatycznych w Katowicach i tym samym sprzyjać dynamizacji restrukturyzacji zatrudnienia w Katowicach i na całym Górnym Śląsku oraz w Zagłębiu. Mogłoby to nawet ukształtować polską Dolinę Krzemową.

Sądzę, że zważywszy na bliskość Niemiec, ale też Austrii i Czech, istnieją potencjalne możliwości kształtowania pasma usług medycznych. Już dziś istnieją silne ośrodki akademickie w zakresie medycyny w Krakowie, Katowicach i Wrocławiu, świetne zaplecze sanatoryjne sprzyjające rozwojowi kompleksowych usług medycznych.

Struktury sektorowe (branżowe) pasma Wrocław – Katowice – Kraków (pasmo motoryzacyjne, elektroniczne i medyczne) paralelnie winny być wzbogacane strukturami funkcjonalnymi jak firmy doradcze, handlowe, ośrodki naukowo-badawcze, stowarzyszenia itd. Organizacje funkcjonalne mogą obsługiwać różne struktury branżowe (np. firmy motoryzacyjne i elektroniczne) lub jednorodne (np. tylko motoryzacyjne lub tylko medyczne).

Rys. 4. Schemat pasma Wrocław – Katowice – Kraków. Źródło: opracowanie własne.

4. Perspektywy pasm w Polsce

Dla realizacji tej idei – wykreowania pasma gospodarczego podwyższonej aktywności gospodarczej Wrocław – Katowice – Kraków – nie potrzeba specjalnych nakładów finansowych. Jak wskazałem, te już zostały poczynione. Konieczna zaś jest inicjatywa polityczna. Janusz Palikot, znany biznesmen i polityk, zaproponował szereg interesujących rozwiązań.

Najważniejsze jest oczywiście stworzenie szansy szybkiego podejmowania działalności gospodarczej bez zbędnej fatygi i zwłoki „(...) szybkość i taniłość transakcji to podstawowy cel odbiurokratyzowanej gospodarki (...). Należy uprościć przepisy podatkowe, tak aby człowiek ze średnim wykształceniem i bez doradców doskonale wiedział, co się należy państwu (...). Trzeba zlikwidować konieczność uzyskiwania zezwoleń, a tam gdzie to konieczne, wprowadzić konkurencję między upoważnionymi agencjami. Świadectwa sanitarne i weterynaryjne mogą być przecież wydawane przez prywatne agencje. I tak jak weterynarz dopuszcza do spożycia żywności, ponosząc osobistą odpowiedzialność za tę decyzję, tak wiele prywatnych agencji sanitarnych mogłoby dopuszczać lokal czy zakład do prowadzenia odpowiedniej produkcji czy usług.

Sądy hipoteczne czy rejestrowe mogłyby – na wzór notariatów – funkcjonować w formie prywatnych biur rejestrowych. Zlikwidowano by wówczas kolejki, tak jak nie ma ich dziś u notariuszy. Te i wiele innych zmian (pozwolenia na budowę!) miałyby jeden cel – nie zniechęcać do prowadzenia działalności gospodarczej, nie tworzyć barier administracyjnych dla przedsiębiorczości” (Palikot 2006: 20).

Powstaje pytanie, czy istnieją potencjalne możliwości wykreowania gdzie indziej w Polsce struktur pasmowych.

Otóż wydaje się, że potencjalne możliwości istnieją wzdłuż autostrady obecnie budowanej Poznań – Łódź – Warszawa. Byłoby to pasmo o charakterze usługowo-logistycznym, zaliczałyby się doń firmy doradcze, banki, ubezpieczenia, handel, fundusze powiernicze, a więc w dużym stopniu podmioty związane z zarządzaniem wiedzą.

W tym wypadku oddziaływanie Poznania i Warszawy na Łódź sprzyjałyby restrukturyzacji gospodarki Łodzi. Miasta te już niedługo połączy autostrada, posiadają też one porty lotnicze odpowiednio Ławica, Lublinek, Okęcie (dodatkowo prawdopodobnie Mszczonów).

Potencjalnie istnieje możliwość wykreowania trzeciego pasma Szczecin – Koszalin – Słupsk – Trójmiasto. Ale możliwość wygenerowania więzi ponad wojewódzkich jest tutaj mniejsza, jako że potencjał gospodarczy tych miast jest mniejszy a odległość wzajemna duża, brak też jest autostrady, a lotniska są tylko dwa: Goleniów i Rębiechowo.

Patrząc na potencjalne możliwości ukształtowania w Polsce dwóch, trzech pasm, warto zauważyć, iż czynnikiem pasmotwórczym są sieci lotnisk i autostrady o kierunku z zachodu na wschód.

Łatwo też zauważyć, iż rozwój pasm związany jest z ekspansją przedsiębiorczości z Europy zachodniej ku wschodniej. Jest to inna organizacja przestrzenna ładu gospodarczego niż w gospodarce nakazowo-rozdziałowej, gdzie dominowały układy południe – północ, wynikające z lokalizacji złóż węgla na południu i rozwoju tamże hut oraz z konieczności transportu głównie koleją surowców i półproduktów do Polski centralnej, a następnie po ich przetworzeniu – transportu półproduktów i gotowych wyrobów do portów zlokalizowanych na północy kraju.

Warunkiem instytucjonalizacji multigrona i pasma jest instytucjonalizacja struktur organizacyjnych. W początkowej fazie rozwoju multigrona i pasma struktura ta ma charakter luźnych relacji międzyorganizacyjnych szczególnie opisanych w socjologii (Aldrich 1979; Evan 1978). Z czasem przekształca się w sieć stosunków bezpośrednich opisana przez Brilmana (Brilman 2001: 426–433).

Relacje międzyorganizacyjne w sieci stosunków bezpośrednich mają charakter trwałe, można wręcz mówić o więzi międzyorganizacyjnej (Kozłowski 2004: 39–41). Wiąż tę można ustalić zarówno w wyniku badań jakościowych (ankieta, wywiad, analiza dokumentów), opisać ją, scharakteryzować, jak też mierzyć metodami ilościowymi (Olesiński 2005: 53–62).

Jeśli tworzą się relacje między blisko zlokalizowanymi organizacjami, rozwija się proces instytucjonalizacji struktur organizacyjnych i z sieci wykształca się quasi horyzontalna struktura organizacyjna o charakterze konglomeratu, w której relacje podporządkowania są słabo rozwinięte, choć istnieją i mają głównie charakter struktur samorządu przedsiębiorców, choć często wzmocnionych o możliwości oddziaływania na inne organizacje kształtującego się grona przez władze lokalne, w tym także ich zespoły, jak Rady Społeczno-Gospodarcze powoływane przez jednostki samorządu terytorialnego lub podobne gremia.

Taki quasi horyzontalny konglomerat (Wawrzyniak, Kołodkiewicz 1997: 74) nie tylko ma określoną strukturę organizacyjną, ale również w pewnym zakresie ma zdolność planowania i decydowania (na przykład przez wpływ na opracowanie Regionalnych Strategii Rozwoju czy Regionalnych Strategii Innowacyjnych, dystrybucję środków publicznej pomocy dla podmiotów niepublicznych, na przykład środków Unii Europejskiej).

Quasi konglomerat horyzontalny ma także zdolność motywowania i przewodzenia poprzez wpływ na miejscowe Urzędy Pracy, ale też spontaniczne i fakultatywne określenie polityki płacowej. Wreszcie ma zdolność pewnej kontroli przez instytucje monitorujące tak jednostek samorządu terytorialnego, jak i instytucje monitorujące, organizacje samorządu przedsiębiorców, firmy doradcze itp., a także procedury rozliczenia środków pomocy publicznej dla podmiotów niepublicznych. Wyczerpuje więc kryteria przypisywane organizacjom.

Instytucjonalizacja struktur organizacyjnych pasma jest procesem bardziej złożonym niż instytucjonalizacja struktur organizacyjnych grona. W zasadzie

wymaga to określonych umów władz wojewódzkich. W warunkach polskich umowy takie mają miejsce, choć mają one dotąd charakter werbalizacji pewnych intencji czy koordynacji w realizacji pewnych elementów regionalnych strategii rozwoju (wpływ na proces budowy autostrady głównie przez nacisk i pewną nieformalną na ogół kontrolę postępu prac itp.).

5. Wnioski

Analiza funkcjonalna zgrupowań organizacji wskazuje, iż kształtowanie grona uzależnione jest od pewnych potencjalnych możliwości rozwoju gospodarczego miejsca zgrupowania, ale też inicjatywy przedsiębiorców, władz lokalnych – wzbogacania funkcji kształtującego się grona poprzez samoorganizację (tworzenie stowarzyszeń, firm promocyjnych i doradczych) oraz zachęcanie do inwestycji w firmy wspomagające rozwój przedsiębiorstw grona, np. przedsiębiorstwa produkujące maszyny i urządzenia na potrzeby grona, firmy transportowe, logistyczne czy handlowe.

W wypadku powstawania i rozwoju firm tworzących rdzeń grona należących do różnych sektorów, jak w przypadku powiatu koneckiego, gdzie ukształtowały się firmy odlewnicze i firmy produkcyjne płytek ceramicznych, należy mówić raczej o bigronie niż gronie.

W bigronie część firm może funkcjonować na potrzeby obu gron składowych. W wypadku istnienia w danym miejscu firm tworzących grona należących do wielu sektorów należy mówić o multigronech.

Analiza struktury organizacyjnej dystryktu gospodarczego, według Marshalla, prowadzi do rekonstrukcji multigrona z wyodrębnieniem firm tworzących rdzeń grona w poszczególnych sektorach i firm funkcjonalnych wobec firm rdzenia grona, mogących obsługiwać firmy tworzące rdzenie gron różnych sektorów.

Bardziej złożoną strukturą organizacyjną niż multigrona są pasma. Jest to skupisko przestrzenne firm zlokalizowanych wzdłuż szlaków komunikacyjnych utworzone przez wzajemne oddziaływanie gron sektorowych znajdujących się relatywnie blisko jedno od drugiego. Oddziaływanie takich gron sektorowych (na przykład we Wrocławiu i Krakowie) sprzyja kreowaniu podobnych gron w przestrzeni między nimi (na przykład w Katowicach).

W wypadku rozwiniętych struktur organizacyjnych może na jednej przestrzeni istnieć kilka gron sektorowych (na przykład w paśmie Wrocław – Katowice – Kraków grono informatyczne, motoryzacyjne, medyczne i inne).

Można przyspieszać wzrost pasm dzięki odpowiedniej polityce regionów, państwa i Unii Europejskiej oraz dzięki inicjatywom władz lokalnych i samorządnej samorządności przedsiębiorców. Istnienie pasm przyspiesza rozwój gospodarczy terenu, na którym zlokalizowane jest pasmo, podnosi konkurencyjność przedsiębiorstw tego terenu i sprzyja rozwojowi przedsiębiorczości.

Informacje o autorze

Dr hab. prof. n. Zbigniew Olesiński – Akademia Świętokrzyska w Kielcach.
E-mail: zbigniew_olesinski@op.pl.

Bibliografia

- Aldrich, H.E. 1979. *Organizations and Environments*, Engelwood Cliffs: Prentice Hall Inc.
- Arogyaswamy, B., Nowak, A. 2006. A Classification of Clusters: The role of Social capital and culture, *Konkurencja i koegzystencja regionów w procesie integracji europejskiej*, Lublin: Politechnika Lubelska (w druku).
- Bojar, E., Bis, J. 2006. Czynniki zagrażające klasternemu efektywnemu kreowaniu i funkcjonowaniu klastrow gospodarczych w Polsce, *Konkurencja i koegzystencja regionów w procesie integracji europejskiej*, Lublin: Politechnika Lubelska (w druku).
- Brilman, I. 2000. *Nowoczesne koncepcje i metody zarządzania*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Brodzicki, T., Szultka, S., Tamowicz, P., Wojnicka, E. 2004. *Polityka wspierania klastrow; Najlepsze praktyki; Rekomendacja dla Polski*, Gdańsk: Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową.
- Business Clusters; *Promoting enterprise in Central and Eastern Europe*, 2005, Paris: OECD.
- Evan, W.M. (red.) 1979. *Interorganizational Relations*, Pittsburgh: University of Pennsylvania Press.
- Koźmiński, A.K. 2004. *Zarządzanie w warunkach niepewności; Podręcznik dla zaawansowanych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Marshall, A. 1925. *Zasady Ekonomiki*, Warszawa: Wydawnictwo M. Arct.
- Olesiński, Z., Predygiel, A., Sabat, A. 2006. Identyfikacja grona płytek ceramicznych Końskie – Opoczno – Przysucha – Tomaszów Mazowiecki. *Konkurencja i koegzystencja regionów w procesie integracji europejskiej*, Lublin: Politechnika Lubelska (w druku).
- Olesiński, Z., Predygiel, A., Sabat, A. 2006. Identyfikacja grona odlewniczego. w: Olesiński, Z., Predygiel, A. (red.) *Konkurencyjność regionu. Grona przemysłowe*, Kielce: Instytut Zarządzania Akademii Świętokrzyskiej (w druku).
- Olesiński, Z. 2005. *Zarządzanie w regionie; Polska – Europa – Świat*, Warszawa: Difin.
- Palikot, I. 2006. Jak stworzyć nowe miejsca pracy? *Gazeta Wyborcza*, nr 95, s. 20.
- Porter, M.E. 2001. *Porter o konkurencji*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Wawrzyniak, B., Kołodkiewicz, I. 1997. *Kreowanie lokalnej przedsiębiorczości*, Łódź: Polska Fundacja Promocji Kadr.